

Can Bel (Pineda de Mar, el Maresme)

JOSEP BURCH I J.M. NOLLA

Aquesta necròpoli rural, parcialment coneguda, va ser objecte d'una acurada excavació i d'una ràpida publicació (Cela *et al.*, 1999, 221-245). Es tractava d'una intervenció de salvament que va deixar sense explorar l'entorn immediat, no afectat per les obres, i que, per tant, fa impossible saber la superfície exacta del cementiri, les seves característiques globals i l'ús precís del lloc. És ben cert, tanmateix, que a partir de les dades aconseguïdes en l'excavació i pel que comencem a saber d'aquestes necròpolis lligades a les *uillae*, ens podem fer una idea prou justa que, com veurem, no es diferencia dels altres cementiris analitzats.

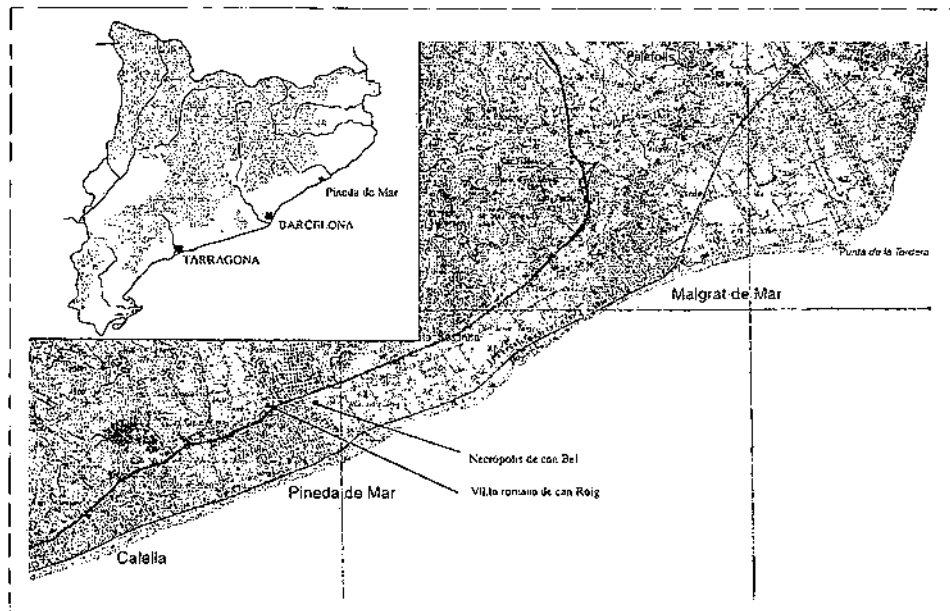

Figura 1. Necròpoli de can Bel. Situació (Cela *et al.*, 1999).

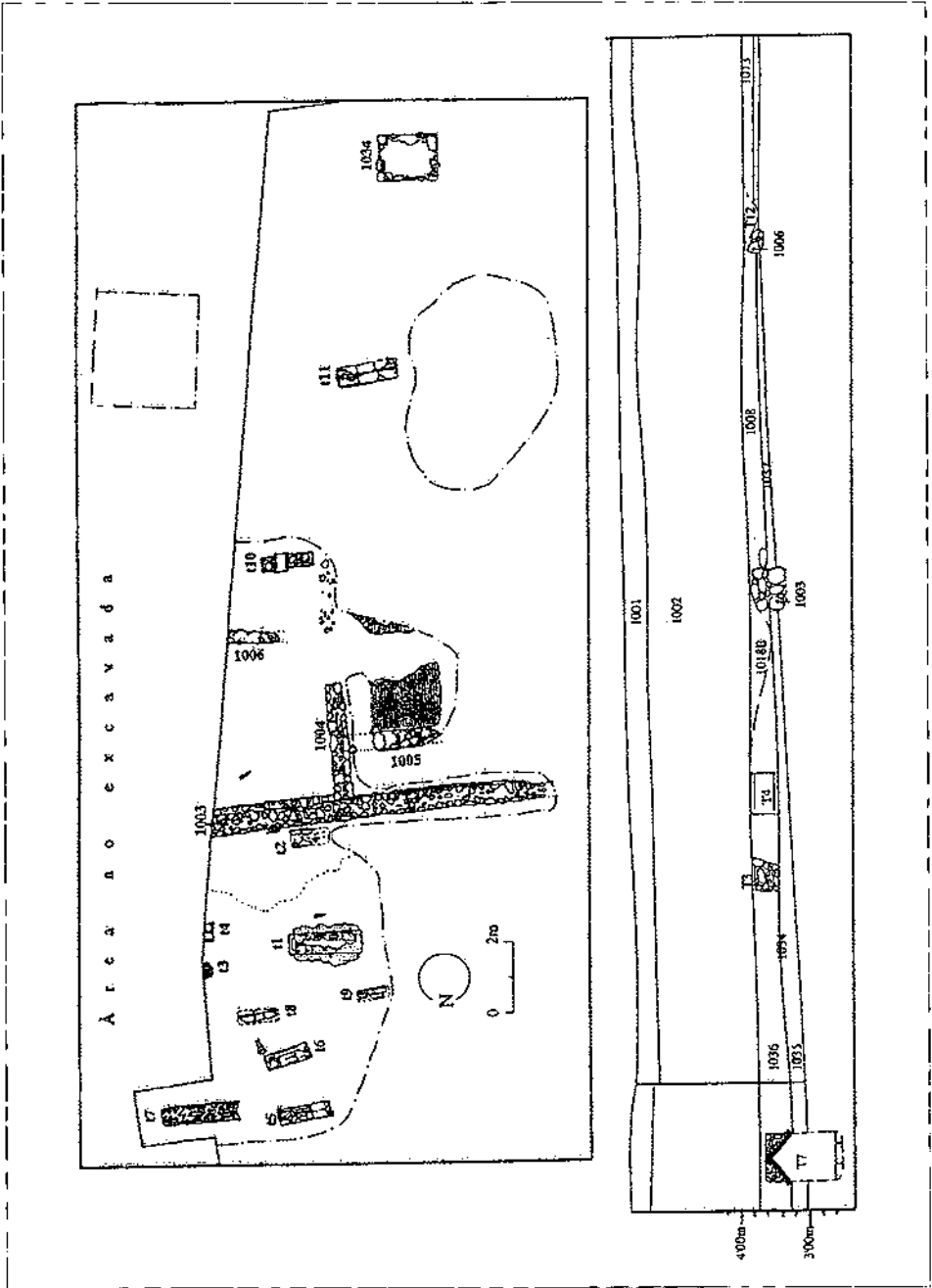

Figura 2. Can Bel. Planta general i secció estratigràfica del jaciment (Cela et al., 1999).

Es va localitzar en els límits orientals de la vila de Pineda, a migdia de la carretera A-II, a uns 600 m de la línia de costa i a uns 4 m sobre el nivell del mar, al carrer de Sant Antoni, en uns antics terrenys de conreu de la masia de can Bel, en procés d'urbanització i on s'havien de construir uns habitatges (fig. 1 i 2).

L'excavació va posar al descobert senzilles restes estructurals d'un edifici que correspondria a un establiment agrícola, amb murs amb sòcol de pedruscall unit amb fang, restes d'un sòl d'*opus signinum* i la presència *in situ* de dos grans *dolia* reparats amb grapes de plom que podrien formar part de la *pars fructuaria* d'una vil·la o d'un edifici més petit i de menys entitat. Les evidències estratigràfiques i el material aplegat feien possible, sense dificultats ni dubtes, situar-ne l'origen dins del primer terç del segle I aC i l'abandonament a l'entorn del canvi d'era. Pel damunt i a l'entorn d'aquelles ruïnes es van documentar 11 tombes d'inhumació, de les quals se'n van excavar 9, i alguna altra estructura lligada a la nova funció atorgada a aquelles terres. Ha de quedar clar que no hi ha cap relació directa entre l'edifici agrícola i el cementiri (fig. 2). De cap manera podem acceptar les cronologies inicials proposades per les tombes més antigues ni en general pel cementiri tot intentant rebaixar fins a època d'August les sepultures més antigues. El material trobat en l'estrat on van obrar-se les tombes i aquell trobat en els farciments d'alguna sepultura corresponen als d'ús de l'antic edifici rural que van ser remoguts pels *fossores*. No tenen cap altre valor. Altrament, recordem-ho, un cementiri no genera deixalles. Només l'acompanyament funerari té valor com a *terminus post quem*. Com veurem, havien passat com a mínim 100 anys i més probablement 150 o 200, quan ja no devien quedar evidències significatives de les velles estructures que el lloc va esdevenir un dels cementiris d'un hàbitat, una *uilla* versemblantment, que cal cercar en les proximitats immediates i que els autors de l'estudi localitzaven a can Roig, un jaciment conegut d'antic, deficientment publicat i que, recordem-ho, se situa a només uns 500 m de can Bel (Cela *et al.*, 1999, 240-241).

Centrem-nos, tot seguit, en les tombes d'aquesta petita (?) necròpoli. En primer lloc, assenyalarem que el cementiri constava de dos sectors, un al nord del que semblava el mur perimetral de l'antic edifici baixrepublicà, amb 9 inhumacions (t1 a t9), bastant pròximes les unes de les altres i que semblava perllongar-se cap a llevant, i un altre, a migdia, amb, només, dos enterraments prou separats un de l'altre i amb una estructura quadrangular, molt simple, que semblava tenir una funció lligada al culte funerari (1124, en la publicació) (fig. 2). Aquest sector, recordem-ho, es va trobar molt afectat pel treball de les màquines tot i que no sembla que hi hagués hagut altres enterraments destruïts. Com passava amb l'àrea septentrional, si hi va haver més sepultures s'haurien de cercar cap a sol ixent.

Recordem ràpidament les característiques d'aquestes inhumacions. La publicació diverses vegades esmentada, on enviem el lector interessat (Cela *et al.*, 1999, 221-245), ens estalvia repeticions innecessàries.

Tomba 1 (t1), la sepultura més notable, per diverses raons, del conjunt. Dins d'una fossa de planta rectangular es va disposar un taüt de fusta, dins del qual era col·locat, amb la testa a ponent, el difunt, un home jove, d'entre 18 i 20 anys, decúbit dorsal, amb les mans creuades sobre el pubis. La connexió anatòmica i la presència d'una petita fíbula de bronze similar a la forma Feugère 27, trobada damunt del pit n'eren bona prova. Entorn del cap es van localitzar tres peces de vidre, un "lacrimatori" de fons còncav, només descrit, una gerreta amb peu i nansa, pròxima a la forma Isings 121 (Isings, 1957, 152) i una mena de recipient cilíndric, de fons convex i llavi obert, que recorda notablement la forma 102 d'Isings (1957, 120-121), amb cronologia de segle III i IV. Apuntaven que, amb tota seguretat, haurien estat posades damunt la tapa del taüt i en podrir-se haurien anat a parar on van ser localitzades (Cela *et al.*, 1999, 228). És una dada valuosa i gens estranya. Recordem casos similars en altres necròpolis veïnes, al Collet de Sant Antoni sense anar més lluny (*supra*), i en molts altres llocs (González Villaescusa, 2001, 81-82). Les anàlisis efectuades de les terres de dins del recipients van testimoniar l'existència de diversos perfums que havien fet servir l'oli d'oliva com a base general, un fet que es comença a posar de manifest en altres cementiris d'aquest territori excavats recentment, necròpoli Granada a Empúries (Castanyer, editor, 2003, 43-51), i que confirmen allò que informaven les fonts textuals (Cuq, 1896, 1387-1388). Sobre el fèmur esquerre s'havien col·locat 4 costelles d'un animal. Pel damunt del nivell on va obrar-se la tomba, per fer-la evident, es va construir un petit túmul prismàtic amb murets d'*opus caementicium*, omplert interiorment de pedres, terrissa i un cap sencer d'òvid, que va cobrir-se amb *tegulae* disposades amb les crestes a l'exterior i lleugerament inclinades a doble vessant (Cela *et al.*, 1999, 226-228). Dataven l'enterrament, a partir de la fíbula i d'uns suposada semblança amb el contingut d'una tomba emporitana -inhumació Bonjoan núm. I (Almagro, 1955, 280), a mitjan segle I. Pensem que és una datació massa baixa, no té massa valor cronològic l'imperdible de llarga durada i no és fàcil assimilar els recipients de vidre amb peces ben dataades. De vegades recorden objectes característics del segle III o IV; altres, peces més antigues. Proposaríem, amb dubtes certament, una datació de segle II, mitjan/segona meitat, com a més probable, més d'acord amb el conjunt del cementiri i amb els altres d'aquest territori (fig. 2 i 3).

Tomba 2 (t2). Fossa amb taüt de fusta a l'interior coberta amb *tegulae* disposades a doble vessant que quedaven pel damunt del sòl d'ús del cementiri. A l'interior es va localitzar una fíbula de bronze, similar a la forma Feugère 23, que devia servir per fixar la mortalla. Les restes òssies, molt mal conservades, permetien establir la posició del cap, a l'oest, i disposició decúbit supí (fig. 2 i 3).

Tomba 3 (t3), al límit de l'excavació. No va ser excavada, només reconeguda. Era del mateix tipus que la t2 (fig. 2 i 3).

Tomba 4 (t4), al costat de l'anterior i tampoc excavada. Es tractaria d'un enterrament en fossa i coberta amb *tegulae* disposades a doble vessant i una altra, com a mínim, definit la capçalera, l'únic cas al cementiri (fig. 2 i 3).

Tomba 5 (t5), idèntica a la t2. El difunt, un adult indeterminable d'entre 25 i 35 anys, era disposat decúbit dorsal, amb el cap a l'oest (fig. 2 i 3).

Tomba 6 (t6), idèntica a l'anterior. El difunt, un adult indeterminable d'entre 18 i 25 anys, era disposat decúbit supí, amb el cap a l'oest (fig. 2 i 3).

Tomba 7 (t7), una sepultura singular. Es va obrar una gran fossa (2'20 m de llargària i 0'90 m de fondària) i es van posar sobre el fons 4 filades d'*imbrices* -una a la capçalera, una al mig i dues, juxtaposades, als peus- que suportaven un taüt de fusta. Es va colgar de terra i va ser closa amb *tegulae* a doble vessant, amb una posada dreta a la capçalera i dotada d'una perforació per a les libacions. Finalment, tot colgat amb un conglomerat de petit pedruscall, fragments de *tegulae*, *imbrices* i àmfores, amb forma d'un prisma regular que sobresortia pel damunt del sòl d'ús. El difunt, de sexe indeterminable, era un adult d'entre 25 i 35 anys, amb el cap posat a l'oest i decúbit dorsal. Interessa assenyalar que una de les *tegulae* portava imprès un segell circular, notable, amb la inscripció següent: MAXS/IMEV/IVAS (*Maxsime vivas*) (Màxim, que visquis), posada a l'inrevés (*retro*) d'un fort regust tardoantic i cristià, que s'ha de datar en el segle V (Fabre, Mayer i Rodà, 2002, inscripció

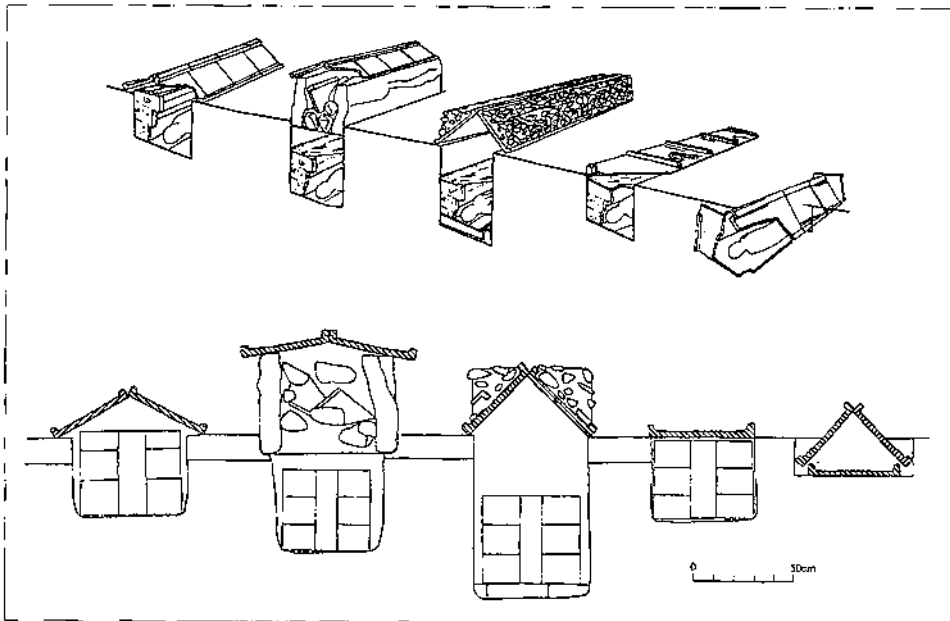

Figura 3. Can Bel. Tipologia de les tombes documentades (Cela et al., 1999).

núm.143, 193, lám. LXXXII). En la seva enquesta aquests autors recorden l'existència d'una tègula amb el mateix segell trobada casualment el 1956 també a can Bel sense cap context. Ha de procedir del cementiri, no hi ha cap altre jaciment tardà, i, probablement, d'una altra sepultura. Una tercera peça amb la mateixa marca es va localitzar a Ocata (el Masnou). És interessant l'existència d'una producció de *tegulae* amb aquesta inscripció no pas fàcil d'explicar. Recordem que la *tegula* formava part de l'estructura de la tomba (fig. 2 i 3).

Tomba 8 (t8), idèntica a la t2 (i a tantes altres). Es tractava d'un adult, entre 18 i 25 anys, de sexe indeterminable, disposat decúbit supí i, únic cas entre les inhumacions explorades, amb el cap a llevant (fig. 2 i 3).

Tomba 9 (t9), idèntica a t2. Enterrament d'un infant de sexe indeterminable, menys de 5 anys, amb la testa a l'oest i decúbit dorsal (fig. 2 i 3).

Tomba 10 (t10), com t11, a migdia i a certa distància del grup acabat de descriure. Fossa simple dins de la qual es disposà un taüt de fusta protegit i senyalat per *tegulae* posades planes. Un adult, entre 18 i 25 anys, de sexe indeterminable, decúbit supí i amb la testa a l'oest (fig. 2 i 3).

Tomba 11 (t11), enterrament en caixa de *tegulae* de secció triangular, amb solera i tancant el sepulcre als peus i al cap. Era visible, per damunt del sòl de circulació, la cresta de la caixa. El difunt era un adult, 18-25 anys, de sexe masculí, decúbit dorsal i testa occident (fig. 2 i 3).

Caldria, finalment, ressenyar l'existència, en aquest segon sector, d'una senzilla estructura (1024, en la publicació) (fig. 2), de planta rectangular (1'80 m per 1'90 m) de pedruscall lligat amb argila, d'una o dues filades conservades, dins del qual es van localitzar peus d'àmfora i restes òssies d'òvids, suïds i altres animals que pel lloc i per les característiques es va interpretar, malgrat les dificultats, com una mena de dipòsit de les restes consumides i/o ofertes en els banquets funeraris en honor dels difunts sebollits en aquest cementiri (Cela *et al.*, 1999, 235 i 238-239).

Com hem pogut observar, doncs, ens trobem davant d'una petita necròpoli ben semblant a les que hem estudiat i estudiarem explorades en aquest territori. No hi ha diferències significatives de ritual, d'organització o de tipologia. Un cementiri sense infants acabats de néixer però, en canvi, amb un enterrament infantil, amb homes i, versemblantment, dones, joves i adults, cap sembla haver passat dels 35/40 anys, amb senyals inequívocs de vida dura però sense patologies greus i amb evidències d'una alimentació suficient, millor que èpoques anteriors i posteriors (Cela *et al.*, 1999, 232-235 i 240-242), amb tombes simples, modestes ben documentades arreu i, en ocasions, un sol cas a can Bel, amb ofrenes lligades a la tomba. Destacaríem com un fet interessant, altrament només indicatiu, la persistència de la disposició del cadàver amb el cap a ponent, que com hem vist (*supra*), en l'anàlisi

de la necròpoli del Collet, sol ser indicatiu de cronologia avançada, de segle III en endavant. Per a nosaltres aquest cementiri s'hauria de datar entre el segle II avançat i el segle V, l'etapa cronològica que coincideix millor amb la cronologia proposada pels diferents tipus de tomba. Ja hem vist que les peces localitzades dins de la tomba 1 no són suficientment clares per fixar amb tota fermesa una datació segura. Altrament, la *tegula* de la tomba 7, amb la marca impresa, no pot datar-se, de cap manera, abans del segle V.

Com a molt possible cal considerar la hipòtesi de lligar aquest cementiri amb la gran vil·la de can Roig. La distància és adequada i les dades sobre la seva història coincidents. Es tractaria, no ho dubtéssim pas, d'un dels diversos cementiris lligats a la vil·la, distribuïts a l'entorn de les dependències principals, un cementiri d'esclaus i/o lliures a sou de l'amo, estadants i treballadors del *fundus*, gent modesta, de vida dura, on, en néixer, l'esperança de vida no anava més enllà dels 35 anys. És interessant observar, com passa en molts dels altres llocs estudiats no sembla haver-hi continuïtat entre les necròpolis d'incineració i les d'inhumació, com si el canvi de ritual hagués significat l'abandonament d'una antiga zona d'enterrament per ocupar-ne una altra. Aquest cementiri, tal com passa al camp, va ocupar terres marginals, prop d'un camí, no gaire lluny del mar i a redós d'unes antigues ruïnes que feien l'indret perfectament adequat.